

Förändring och kontinuitet i rysk vilseledning

En jämförande studie av Afghanistan 1979 och Krim 2014

av Carl Plöen och Markus Balázs Göransson

Abstract

This article compares the use of *maskirovka* (the Soviet and Russian art of deception) in two Moscow-led military operations: the seizure of Kabul in 1979 and the occupation of Crimea in 2014. It does so using a framework derived from Barton Whaley's writings on military deception, which offers a useful heuristic for cross-space and cross-time comparisons. The aim is to contribute empirically to the broader discussion about continuity and change in Russian warfare since the collapse of the Soviet Union. The article argues that deception was used in both operations to support the military seizure of territory. That is to say, it was not used to bring about a system collapse through non-military means in the Crimea; rather, deception was an auxiliary to military action in both operations. The main observed difference between the two cases consisted in the more gradual and composite use of deceptive measures in the Crimea compared to in Afghanistan. In the Crimea, Russia was able to maintain an aura of uncertainty around its intent and the presence of its troops even as information about the reality of the situation began to filter through. In Afghanistan, the mask of deception all but vanished when it became known that the forces attacking the Taj Beg palace were Soviet.

RYSSLAND HAR EN lång tradition av militär vilseledning. Under andra världskriget iscensatte Sovjetunionen stora skenmanövrar mot bland annat Tyskland på Östfronten och Japan i Fjärran Östern. Efter kriget fortsatte Sovjetunionen att investera i sin förmåga att dölja sina avsikter bakom dimridåer – nu i en politisk, strategisk och teknologisk kontext präglad av kalla krigets motsättningar.¹

Under andra hälften av 1900-talet blev *maskirovka* ett vedertaget begrepp för sovjetiska vilseledningsmetoder. På ryska betyder ordet "liten maskerad" och används både om den egna och om motståndarens vilseledning. Det är ett bredare begrepp än det svenska "vilseledning" och omfattar kamouflage, imitation, skydd och förnekande av information med avsikt att förhindra fienden

från att fatta korrekta och effektiva beslut.² Likväl är det ett sammanfattande begrepp för konsten att nå framgång i strid genom överraskning och försättning av motståndaren ur balans. Som en rysk lärobok om *maskirovka* från 2005 beskrev det:

Maskirovka är ett komplex av åtgärder som vidtas av trupper och det högre militärpolitiska ledarskapet i syfte att skapa vanföreställningar hos motståndaren beträffande de egna väpnade styrkornas tankar och planer, detta för att förmå honom att agera mot sina egna intressen under för honom ofördelaktiga omständigheter.³

Efter Sovjetunionens kollaps har Moskva fortsatt att nyttja vilseledning för att försöka säkra ett övertag över motståndaren. Den

norska forskaren Kristin Ven Bruusgaard har noterat att Ryssland använde maskirovka under övertagandet av Ukrainas Krimhalvö 2014 som ett led i sina försök att överraska och utmanövrera ukrainska styrkor och deras internationella uppbackare.⁴ Även den brittiske Rysslandsexperten Mark Galeotti har framhållit att maskirovka ingår i de moderna ryska styrkornas repertoar.⁵

Trots det akademiska intresset för maskirovka har få forskare systematiskt undersökt hur rysk vilseledning har förändrats över tid. Hur har rysk maskirovka anpassats till samtiden? Det är en frågeställning som finner sin plats i en bredare diskussion om hur rysk krigföring har förändrats sedan Sovjetunionens fall, som förs flitigt i krigsvetenskapliga och statsvetenskapliga kretsar. Om vissa forskare som Jānis Bērziņš menar att den ryska krigföringen har genomgått stora förändringar på senare år⁶ talar andra istället i termer av kontinuitet. Rysslandskännarna Galeotti, Ven Bruusgaard och Bettina Renz är några av de som understryker att den nutida ryska krigföringen i Östeuropa och Kaukasus ingår i ett historiskt sammanhang som sträcker sig tillbaka till sovjetisk och till och med försovjjetisk tid.

Galeotti har till exempel hävdad att ”mycket av det som kan förefalla nytt i väst är inte alls så nytt när det betraktas i ljuset av sovjetisk och till och med försovjjetisk praktik.”⁷ Ven Bruusgaard har skrivit att huvuddelen av de doktrinära principerna som användes vid övertagandet av Krim bestod av traditionella ryska och sovjetiska krigföringsprinciper som hade omformats för att passa ett modernt krig.⁸ Trots att både Galeotti och Bruusgaard underbygger sina resonemang med historiska referenser saknas ingående fallstudiekunskap om hur enskilda krigföringsprinciper, och särskilt vilseledning (se avsnitt 3), används i dag jämfört med hur de användes under den sovjetiska tiden.

Föreliggande studie vill bidra med insikter om hur rysk krigskonst har utvecklats sedan sovjettiden med en komparativ undersökning av två fall av sovjetisk-rysk vilseledning: övertagandet av Taj-Bek-palatset i Kabul i december 1979 och övertagandet av Krim i februari-mars 2014. Fokus ligger på hur vilseledning nyttjades i operationerna. Vilka likheter och skillnader uppträdde mellan vilseledningen som genomfördes under övertagandet av Kabul och den som genomfördes under övertagandet av Krim? Vilka vidare insikter skänker detta om hur rysk vilseledning har förändrats sedan sovjettiden?

Alexander L George och Andrew Bennett noterar att en komparativ fallstudie med ambition att generera kausala slutsatser bör, för att uppnå den ”funktionella motsvarigheten till ett experiment”, under ideala omständigheter jämföra två fall som liknar varandra i alla avseenden förutom i ett.⁹ Det är dock ytterst sällsynt att två fall uppfyller detta krav i praktiken.¹⁰ Däremot kan komparativa historiska fallstudier, enligt Jack Goldstone som forskar om politiska revolutioner, bidra till kumulativ kunskap genom att successivt belysa ett eller ett fåtal fall av ett socialt fenomen, där varje studie både utforskar de enskilda fallen ingående och bidrar till studiet av fenomenet överlag.¹¹ Föreliggande studie avser att bidra till forskningen om hur sovjetisk/rysk militär vilseledning har förändrats över tid, och i förlängningen till huruvida nutida rysk krigföring är nydanande eller uppvisar stark kontinuitet med sovjetisk krigföring.

Det finns en tydlig symmetri mellan de valda fallen. Både i Afghanistan och på Krim genomförde Moskva storskaliga överraskningsangrepp i syfte att ockupera ett landområde. I båda operationerna hade vilseledning en avgörande roll för utfallet. De huvudsakliga skillnaderna mellan fallen är att Sovjetunionen inte avsåg att annektera

Afghanistan, vilket Ryssland gjorde med Krim, samt att många afghaner var fientligt inställda till den sovjetiska ockupationsmakten till skillnad från många Krimbor som var vänligt inställda till Ryssland.

Ett annat fall som vi övervägde att studera var Warszawapaktens invasion av Tjeckoslovakien 1968. Liket Krim rymde denna operation inslag av vilseledning och utmärktes av en avsaknad av större blodspillan. Den avskrevs från studien bland annat för att den ägde rum ännu längre tillbaka i tiden än Afghanistan 1979, att invasionen genomfördes av fler länder än bara Sovjetunionen och att operationens framgång främst möjliggjordes av bruket av överväldigande militär styrka samt den tjeckoslovakiska ledningens politiska isolering. Vilseledning förefaller ha haft en mindre betydelse för utfallet. Operationen i Tjeckoslovakien var vidare ojämförligt större än både Krim och Afghanistan med 250 000 inblandade trupper. Med detta sagt kan invasionen av Tjeckoslovakien, liksom andra operationer/konflikter (till exempel rysk-georgiska kriget 2008 och interventionen i Syrien 2015) utgöra fall för vidare komparativ forskning om sovjetisk vilseledning.

Artikeln har huvudsakligen ett empiriskt syfte: att undersöka skillnader och likheter i nyttjandet av vilseledning i två Moskvaladda operationer. Men den gör också metodologiska anspråk. Så vitt vi har kunnat finna existerar det inga krigsvetenskapliga jämförelser av militär vilseledning över tid. Vi visar att ett analytiskt ramverk hämtat från Barton Whaley's teori om vilseledning förtjänstfullt kan användas för att genomföra en sådan jämförelse.¹² Vi hoppas att det kan uppmuntra till ytterligare komparativ forskning om vilseledning. Whaley's teori redovisas mer ingående i följande avsnitt.

Vi vill understryka att studien fokuserar på operativ vilseledning. Taktisk och strategisk vilseledning har avgränsats bort

utom i de fall där de påverkade den operativa vilseledningen. Givetvis underlättades den taktiska vilseledningen i Afghanistan och på Krim av att den operativa och strategiska vilseledningen var framgångsrik. Att Sovjetunionen och Ryssland helt eller delvis lyckades dölja sina operativa planer och strategiska avsikter skapade förvirring hos motståndarna avseende syftet med ländernas taktiska agerande.

Vi undersöker endast fallens inledande skeden. I Afghanistan omfattar detta hösten och julhelgen 1979 och på Krim månadsskiftet februari-mars 2014. Vi har använt primär- och sekundärkällor på svenska, engelska och ryska för att beskriva händelseförloppen och identifiera fall av vilseledning.

Rysk maskirovka i litteraturen

Det har skrivits åtskilliga populärvetenskapliga artiklar¹³ och militära rapporter¹⁴ men förvånansvärt få sakkunniggranskade böcker och artiklar om sovjetisk och rysk vilseledning. maskirovka/vilseledning i en sovjetisk-rysk kontext. Detta är en forskningslucka som förvånar givet maskirovkas dokumenterat stora betydelse i Moskvas krigföring. Sökningar i databaser genererar endast få träffar på vetenskapliga publikationer om

Den befintliga vetenskapliga forskningen om sovjetisk-rysk vilseledning är till övervägande del militärhistorisk och behandlar framförallt maskirovka under andra världskriget då Röda armén nyttjade metoden med förödande effekt mot tyska styrkor på Östfronten och japanska förband i Fjärran Östern. Detta gäller både västerländsk och rysk forskning.¹⁵ Det största namnet inom den västerländska forskningen om rysk maskirovka under andra världskriget är den amerikanske militärhistorikern och översten David Glantz, men även Stephen J. Cimbala har bidragit med viktig forskning.¹⁶

Glantz poängterar i sina böcker och artiklar om sovjetisk krigskonst att den sovjetiska militära ledningen tidigt uppfattade maskirovka som ett dynamiskt begrepp och att maskirovka som metod ständigt måste anpassas till rådande förutsättningar för att bevara sin praktiska effektivitet. Om sovjetledarna insåg vilseledningens möjligheter när de själva hamnade på förgörandets rand efter den framgångsrika tyska vilseledningen 1942,¹⁷ hade de redan tidigare förstått att maskirovka krävde anpassning till geografins beskaffenhet, motståndarens förväntningar, teknikens förutsättningar och en rad andra ramfaktorer för att kunna användas effektivt.¹⁸ Det var med den insikten som Moskva fortsatte att förfina och utveckla sin tillämpning av vilseledning även efter kriget, under kalla kriget, och kom att anamma nya medel och ny teknologi i sina försök att förvill motståndaren.¹⁹

Det sistnämnda underlättades bland annat av att västerländska underrättelsetjänster saknade insyn i de högsta sovjetiska militära beslutsfattande organen. I upploppet till Warsawa-paktens invasion av Tjeckoslovakien innebar detta, enligt Lars Ulfving, att västerländska stater inte kunde fastställa Moskvas strategiska intentioner med de truppförflyttningar och -övningar som skedde inför omvärldens ögon. Under invasionen av Afghanistan elva år senare lyckades Moskva även dölja en del av sina trupprörelser.

Statsvetaren Stephen J. Cimbala har byggt vidare på Glantz' forskning²⁰ och skriver att den sovjetiska ledningen efter tyskarnas vilseledning 1942 insåg att vilseledning och överraskning kunde nyttjas med strategisk, och alltså inte bara taktisk och operativ, effekt. Ett tålmodigt spridande av falska signaler och missvisande information kunde även under fredliga förhållanden bana väg för ett överraskningsangrepp som ledde till

ett avgörande.²¹ Här skymtar tydliga paralleller med hur Moskva agerade i Afghanistan 1979 och på Krim 2014, vilka kommer att beskrivas mer utförligt nedan.

Hur används maskirovka i våra dagar? Den frågan har tilldragit sig intresse. Flera forskare har undersökt hur Ryssland har tillämpat vilseledning i det pågående kriget i Ukraina. Han Bouwmeester, forskare i militärstrategi och markkrigföring vid Nederländernas försvarsakademi, skriver att Ryssland i Ukraina har kombinerat maskirovka med andra metoder som agitation, propaganda, desinformation och 'reflexiv kontroll' i syfte att sprida osäkerhet.²² Enligt Bouwmeester skiljde sig Rysslands metoder på Krim från traditionell maskirovka genom denna kombination av krigföringsmetoder, och speglade ett utvecklat tänkande om vilseledning. Det är emellertid oklart på vilket sätt Bouwmeester avgränsar maskirovka från de övriga metoderna, då informationspåverkan, propaganda och desinformation tidigare har ingått som komponenter av maskirovka.

Likt Bouwmeester menar Galeotti att Rysslands agerande i Ukraina avspeglar ett fokusskifte i Rysslands krigföring.²³ Icke-kinetiska medel som vilseledning och subversion har tidigare uppfattats som styrkemultiplikatorer till reguljära militära medel men i dag tillämpas de av Ryssland på ett sätt som förefaller direkt utbytbart med, eller ömsesidigt stödjande av, reguljära medel.²⁴ På Krim användes rebellmiliser, informationsoperationer, underrättelser och specialförband i syfte att överraska motståndaren och dess allierade och bibehålla ett politiskt initiativ. I väst har detta ibland uppfattats som en ny typ av krigföring men Galeotti menar att Ryssland agerade på ett sätt som länge har varit utmärkande för Moskvas handlingsätt, nämligen att försöka använda ett brett spann av resurser med maximal effekt för att förverkliga landets stormaktsambi-

tioner.²⁵ När de konventionella medlen inte räcker till hemfaller Moskva till att använda icke-konventionella medel som vilseledning.

Barton Whaleys teori om vilseledning

Barton Whaley arbetade på the Naval Postgraduate School i Monterey, Kalifornien, till sin död 2013. I sin bok *Stratagem* (2007) presenterade han resultaten av en omfattande kvantitativ undersökning av 115 fall av vilseledning och överraskning i 16 krig mellan 1914 och 1967.²⁶ Han använde resultaten av denna undersökning för att utveckla en allmän teori om vilseledning. Den teorin har blivit en av de mest vedertagna om militär vilseledning och har tolkats och översatts till svenska av Hans Furustig.²⁷ Vi kommer i denna studie att använda oss av Furustigs behändiga och träffsäkra översättning av termerna. Vi hänvisar även till den ursprungliga engelska terminologin.

Whaley menar att vilseledning består av två grundläggande komponenter, *dissimulation*, att dölja det verkliga, och *simulation*, att visa det falska.²⁸ Komponenterna uppträder alltid tillsammans och överlappar med varandra. Samtidigt är de i någon mån varandras motsatser. Ingenting är någonsin helt dolt, då någonting alltid visas i dess ställe. Väpnade förband kamouflerar sig för att visa upp illusionen av att de är frånvarande. Styrkor genomför skenmanövrer för att dölja att andra styrkor förbereder en attack.²⁹ Vi redogör ingående för komponenterna och delkomponenterna i Whaley teori härnedan.

Dissimulation

Dissimulation är att dölja det verkliga. Det är den dolda formen av vilseledning, det vill säga den form som en motståndare inte ska se eller uppfatta. Dess syfte är att dölja eller

åtminstone förvränga sanningen för en motståndare.³⁰ Den består av tre delkomponenter: *maskera* (*masking*), *förändra* (*repackaging*) och *förvirra* (*dazzling*).

Begreppet maskera avser en ansats att dölja eller osynliggöra egna kännetecken och egenskaper, alternativt att efterlikna andra eller andras egenskaper och kännetecken till den grad att de förbises. På en taktisk eller operationell nivå kan det innefatta ett nyttjande av rök och olika former av kamouflage med avsikt att dölja ett militärt förband och dess verksamhet. På en strategisk nivå kan det handla om att uppvisa falska diplomatiska avsikter i syfte att dölja de verkliga planerna för en motståndare.³¹

Att förändra är att tillföra eller ta bort en eller flera egenskaper eller kännetecken från någonting känt i avsikt att dölja det. Ett exempel kan vara att ett avlösande militärt förband bär förbandsmärken från ett äldre förband för att inte avslöja att det äldre förbandet har blivit avlöst. Ett annat exempel är örlogsfartyg som döljer sina vapen och förändrar skrovets utformning för att likna någonting ofarligt.³²

Att förvirra är att dölja något genom att skapa förvirring kring dess kännetecken eller egenskaper. Kännetecknen och egenskaperna går fortfarande att observera men blir svåra att tyda, vilket bidrar till en lägre övertygelse och säkerhet hos motståndaren. *Förvirring* skapar med andra ord en form av filter till det verkliga.³³ Exempel på *förvirring* är krypterad radiotrafik, otydliga rykten och oregelbunden mönstermålning av farkoster och materiel.³⁴

Simulation

Om dissimulation är att dölja det sanna så innebär simulation att framhäva det falska. Det är den öppna formen av vilseledning, det vill säga det som aktivt visas för en

motståndare. Syftet med simulation är att låtsas, porträttera och förespegla. Det görs genom att aktivt visa en eller flera egenskaper och kännetecken som utgör ett särpräglat mönster av någonting falskt.³⁵ Simulation innefattar delkomponenterna *imitera* (*mimicking*), *nyskapa* (*inventing*) och *locka* (*decoying*).³⁶

Att imitera är att presentera det falska genom att imitera något eller någon annan. Man duplicerar ett tillräckligt antal egenskaper hos det sanna för att kunna genomföra en trovärdig imitation. Ett exempel är dubbelgångare, det vill säga personer som låtsas vara någon annan i syfte att skydda denne person. Ett annat exempel är militära förband som uppträder på ett sätt som ger intryck av att de är ett annat – kanske ett större eller ett mindre – förband.³⁷

Att nyskapa är att visa det falska genom att skapa en ny eller en alternativ verklighet. Det innebär att någonting helt nytt, men falskt, skapas. Militära exempel innefattar skapandet av skenmål som upplåsbare stridsvagnar och fordon, vapenattrapper och falsk radiosignalering.³⁸

Att locka är att framhäva det falska genom att avleda motståndarens uppmärksamhet från det sanna. Det görs genom att skapa alternativa och falska egenskaper och kännetecken hos det sanna som i bästa fall kan ingjuta en falsk trygghet hos motståndaren och övertyga denne att agera i fel riktning. Exempel på detta kan vara alltifrån skenspår från fordon till skenmanövrar i syfte att avleda uppmärksamheten från exempelvis ett huvud- eller ett flankanfall på annan plats.³⁹

Precis som att dissimulation och simulation förstås som varandras motsatser gäller detsamma för respektive delkomponent. Maskera är en motsats till imitera, förändra till nyskapa och förvirra till locka. Den ena vilseledningskomponenten utesluter dock inte den andra, då dissimulation och simulation som nämnt är överlappande och alltid närvarande tillsammans i vilseledning. Därför kan komponenterna förstås som att de ingår i ett dynamiskt samband där samtliga delkomponenter medverkar tillsammans. I avsikt att få en hanterbar översikt av detta dynamiska samband har Whaley samlat komponenterna med ingående delkomponenter i *tabell 1*.

VILSELEDNINGENS STRUKTUR	
DISSIMULATION (att dölja det verkliga)	SIMULATION (att framhäva det falska)
<p>MASKERA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dölja egenkaraktär – Anpassa sig till omgivningen – Osynliggöra – Undertrycka information 	<p>IMITERA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kopiera omgivningskaraktär – Härma
<p>FÖRÄNDRA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Lägg till kända egenskaper – Dra ifrån kända egenskaper – Förklä 	<p>NYSKAPA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nya mönster – Skapa nya egenskaper
<p>FÖRVIRRA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Öka osäkerhet – Otydliggöra mönster 	<p>LOCKA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Skapa falsk säkerhet – Skapa nyfikenhet

Tabell 1 – Barton Whaleys teori om vilseledning (som översatts av Hans Furustig).⁴⁰

Som tabellen ovan är uppställd representerar de översta delkomponenterna de starkaste inom respektive huvudkomponent. Det vill säga det existerar en gradering där maskera ses som den starkaste delkomponenten av dissimulation men kan också övergå i förändra om den misslyckas. Om förändra misslyckas kan deceptören övergå i förvirra som ett försök att skapa osäkerhet hos motståndaren. Simulation och dess delkomponenter graderas på samma sätt.

Whaley argumenterar för att ett simultant nyttjande av maskera och imitera utgör den starkaste formen av vilseledning, ett påstående som han styrker genom att pröva sin teori på magitrick framförda av magiker, där 19 av 60 trick enligt honom innefattade både maskera och imitera men enbart 1 av 60 magitrick innefattande förvirra och locka.⁴¹

Whaleys komponenter, som gör anspråk på att vara universella och obundna till tid och rum, kan förtjänstfullt användas i en undersökning av Sovjetunionens och Rysslands vilseledning i Afghanistan och på Krim. I vår studie av operationerna har vi använt Whaleys begrepp för att kategorisera, analysera och jämföra den sovjetiska och den ryska vilseledningen.

Afghanistan 1979

Övertagandet av Taj-Bek-palatset

I april 1978 tog Afghanistans folkdemokratiska parti (AFDP) makten i Afghanistan i en militärkupp. AFDP var ett kommunistiskt parti med en radikal revolutionär agenda och nära kontakter med Sovjetunionen. Efter maktövertagandet genomförde AFDP under ledning av president Nur Muhammad Taraki en rad vidlyftiga reformer som mötte starkt motstånd från delar av den afghanska befolkningen. Det dröjde inte länge innan lokala fall av väpnat motstånd övergick i

ett bredare uppror. När regeringsarméns 17:e division anslöt sig till en revolt i staden Herat i mars 1979 blev stämningen i den afghanska regeringen närmast panikartad och Taraki vädjade till Sovjetunionen om militärt stöd.⁴² Till en början svarade Moskva kall-sinnigt. Den sovjetiska ledningen såg allvarligt på en eventuell sovjetisk intervention i Afghanistan som enligt ett internetdokument från Sovjetunionens politbyrå daterat 12 april 1979 riskerade att "åsamka Sovjetunionens internationella auktoritet allvarlig skada [...] och kanske även uppmuntra kontrarevolutionens styrkor."⁴³

Med tiden förändrades den sovjetiska beräkningen. När den afghanske utrikesministern Hafizullah Amin avsatte och lät mörda presidenten Taraki under sensommaren 1979 och själv intog presidentposten skapade detta än mer turbulens och oro i Afghanistan. Amin började dessutom att agera mer självständigt från Sovjetunionen och markerade upprepade gånger mot Moskvans intressen i landet samtidigt som han inledde samtal med amerikanska statsföreträdare i Kabul.⁴⁴ Sovjetunionens särställning i Afghanistan framstod som hotad och allt fler i den sovjetiska ledningen blev övertygade om att en intervention var nödvändig för att säkra landets fortsatta inflytande i Afghanistan.⁴⁵ Man började således att förbereda sig för en militär intervention för att avsätta Amin och inrätta ett mer pålitligt Moskva-vänligt styre.⁴⁶

Ända sedan Herat-upproret i mars hade Sovjetunionen sänt militärt stöd till Afghanistan i form av materiel och vissa förband. Detta stöd gavs även efter Amins maktövertagande, även om Sovjetunionen fortsättningsvis avlog den afghanska regeringens vädjan om ett storskaligt militärt ingripande.⁴⁷ Under senhösten 1979 började soldater och officerare ur Sovjetunionens 154:e separata spetsnazavdelning, även kall-

lad den muslimska bataljonen, att bidra till bevakning och skydd av kritiska knutpunkter, vägar och byggnader i Kabul.⁴⁸ Den muslimska bataljonen bestod främst av sovjetiska etniskt centralasiatiska soldater som talade de afghanska språken dari, pashto och uzbekiska. Då medlemmarna i bataljonen ikläddes afghanska uniformer var de svåra att skilja från reguljära afghanska arméförband. Bataljonens främsta syfte var att vilseleda västerländska observatörer i Afghanistan och skapa förnekbarhet kring att sovjetiska förband opererade i Kabul. Likväl möjliggjorde bataljonen att sovjetisk militär kunde närvara tätt in på afghanska regimstyrkor och att de språkkunniga muslimska soldaterna hade lättare att kommunicera med och vinna afghanska officerares förtroende. Detta skulle visa sig vara avgörande i händelseförloppet som följde.

Den 12 december beslutade den sovjetiska politbyrå att genomföra en militär intervention i Afghanistan för att avsätta Amin och säkra sovjetisk kontroll över landet. Detta skulle ske genom en kombinerad luftlandsättning och markinvasion samt en djärv operation mot Amin genomförd av den muslimska bataljonen med understöd från specialstyrkor och ett kompani fallskärms-soldater.⁴⁹ Eftersom de afghanska ledarna sedan mars hade bett Sovjetunionen att intervensera i landet militärt, uppfattade Kabul att trupperna och materielen som kom in över den afghanska gränsen var ett svar på dess vädjan. Den sovjetiska styrketillväxten i Afghanistan togs därför emot med öppna armar även om det fanns enskilda befäl inom den afghanska armén som såg med oro på det som skedde.⁵⁰ Totalt anlände cirka 50 000 sovjetiska soldater till Afghanistan mellan den 25 och 27 december, varav cirka 5 000 grupperade i anslutning till Kabul.⁵¹

Vid tiden för den sovjetiska invasionen uppehöll sig Amin i palatset Taj-Bek som var

en fästningsliknande byggnad i utkanten av Kabul. Den försvarades av soldater från den afghanska armén och Amins personliga livvakt men också av trupper ur den muslimska bataljonen som ur Amins perspektiv utgjorde ett slags extra skalskydd för palatset. Den 23 december fick den muslimska bataljonen order om att överta palatset. Detta var lättare sagt än gjort. De afghanska försvararna var en respektabel styrka på 2 500 man, många gånger fler än de sovjetiska soldaterna som hade fått uppgiften att ta palatset.⁵²

Vilseledning och överraskning blev viktiga komponenter i stormningen av palatset.⁵³ De sovjetiska trupperna började bland annat att manövrera runt palatsets olika försvarsställningar i avsikt att dämpa misstankarna under planeringen av anfallet. De körde även sina fordon på tomgång under nätterna och sköt lysraketer över ställningarna kring palatset. Afghanerna blev misstänksamma men deras misstankar stillades när sovjeterna förklarade att dessa åtgärder var delar av normala övningar och underhållsåtgärder.⁵⁴ Sovjeterna fortsatte med sina avledningshandlingar under de efterföljande dagarna i syfte att de afghanska försvararna skulle vänja sig vid dem.⁵⁵

Samtidigt nyttjade de sovjetiska militära rådgivarna som fanns på plats i Afghanistan ytterligare former av vilseledning för att sänka stridsberedskapen hos den Amin-lojala afghanska armén. Ett stridsvagnsförband ombads bland annat att tömma sina stridsvagnar på drivmedel med löfte om att de inom kort skulle få nya stridsvagnar från Sovjetunionen. Andra förband ombads att inventera och redovisa felaktig ammunition och montera ur batterier ur sina fordon för vad som påstods vara vinterförvaring, något som gjorde cirka 200 fordon obrukbara.⁵⁶ Ovetande om de sovjetiska avsikterna anordnade Amin den 27 december en lunch i Taj-Bek-palatset för att fira att Sovjetunionen

äntligen hade kommit till den afghanska regimens undsättning.⁵⁷ Huvuddelen av det afghanska kommunistpartiets politbyrå närvarade och många av dem blev illamående efter att de ätit en soppa som hade förgiftats av KGB. Amin själv fördes medvetlös till ett sovrum där sovjetiska läkare som inte kände till Sovjetunionens planer lyckades rädda hans liv.⁵⁸

Bara timmar senare inledde den muslimska bataljonen och andra sovjetiska specialförband stormningen av palatset och säkrandet av knutpunkter i Kabul.⁵⁹ Runt kl 18 gavs order om att operationen skulle påbörjas så snart som möjligt. De Amin-lojala vaktposterna neutraliserades snabbt av sovjetiska prickskyttar, och ett antal anfallsgrupper tillsåg att försvarande afghanska grupperingar inte hann bemanna sina stridsvagnar. Därpå framryckte delar av den muslimska bataljonen och specialförbandsgrupperna mot palatset i pansarfordon.⁶⁰ Efter att ha nedkämpat försvarande styrkor och trängt in i palatset började de sovjetiska soldaterna att rensa byggnaden rum för rum. Knappt en timme senare var palatset i sovjetiska händer och Amin hade dödats tillsammans med ungefär 200 av sina vakter. Andra afghanska försvarare gav upp när de insåg att anfallarna var sovjetiska soldater och inte afghanska upprorsmän.⁶¹ Amin själv hade, intill dess att de sovjetiska styrkorna tagit sig in i palatset, inte förstått vad som hade hänt utan hade bett sin adjutant ringa de sovjetiska militärrådgivarna om hjälp, till vilket adjutanten hade svarat att det var sovjetiska soldater som utförde anfallet.⁶² De sovjetiska förbanden stod således segrande i stormningen av palatset.

Under natten till den 28 december besatte ytterligare sovjetiska förband viktiga militära och politiska mål samt byggnader och knutpunkter i Kabul.⁶³ Morgonen därpå tillkännagavs på afghansk radio att Amin

var en fiende av folket och dödats. En annan ledande afghansk kommunist, Amins rival Babrak Karmal, som hållits i säkerhet av Sovjetunionen, tillsattes som ny ledare för Afghanistan och kuppen var fullbordad.⁶⁴

Vilseledningen i Kabul

Sovjetunionens målbild under angreppet på Taj-Bek förverkligades med mycket få förluster. Sannolikt den viktigaste framgångsfaktorn var den nästan totala överraskningen av den afghanska regimen som in i det sista levde i villfarelsen att Sovjetunionen var en pålitlig allierad. Överraskningen berodde till stor del på att Amin-regeringen hade missförstått Sovjetunionens strategiska avsikter. Samtidigt utnyttjade Sovjetunionen effektivt detta missförstånd och drog nytta av den sovjetiska närvaro som redan fanns i Afghanistan i form av vissa styrkor och militära rådgivare.

Diplomatiskt döljande av egentlig plan

Sovjetunionen framställde sin intervention som en ansats att tillmötesgå den afghanska regimens vädjan om militärt bistånd. Ända sedan mars 1979 hade Kabul bett att sovjetiska förband skulle förläggas till Afghanistan. Dessa vädjanden fortgick även efter att Amin hade tagit makten i september 1979. Den sovjetiska styrketillväxten i Afghanistan under julhelgen 1979 kunde därför presenteras som en vänskaplig åtgärd som infriade Kabuls egna önskemål. Med få undantag lät sig den afghanska regimen luras, vilket understryks av att Amin lät anordna en lunch i sitt palats för att fira att Sovjetunionen hade kommit till hans regims undsättning.

För att tala med Whaley var den sovjetiska diplomatiska vilseledningen en kombination av maskera och locka. Det verkliga syftet med de sovjetiska truppflyttningarna under julhelgen doldes för den af-

ghanska regimen. Vad som istället visades var ett falskt syfte, nämligen att bistå Amins regim med skydd i form av sovjetisk militär. Detta bidrog till att invagga Amin och den afghanska regimen i en falsk säkerhet som kom att präglade deras verklighetsuppfattning. Det faktum att invasionen skedde under julhelgen kan dessutom ses som ett bidragande försök att förvirra och otydliggöra invasionen utåt mot observerande västmakter vars beredskap kan ha antagits vara lägre än vid andra tider på året.

Centralasiatiska soldater i afghanska uniformer

Nyttjandet av etniskt centralasiatiska soldater iklädda afghanska uniformer visar på

ett kombinerat användande av Whaley's delkomponenter maskera och imitera. Då dessa soldater både liknade och talade samma språk som många afghaner kunde de även lätt misstas för den afghanska regimens egna trupper, alternativt avhoppade afghanska revoltörer. Sovjetunionen maskerade således sin direkta närvaro genom att anpassa sig till omgivningen och imitera afghanska soldater. Mottagaren för detta grepp var i främsta rum västmakter. Sovjetunionen ville övertyga dem om att Amin hade fallit offer för en revolt genomförd av element av den afghanska armén, vilket var det budskap som Moskva lät sprida via diplomatiska kanaler och statlig media.⁶⁵ Likväl kan denna

<i>Dissimulation (Dölja det verkliga)</i>	Vilseledande händelser och åtgärder
<i>Maskera (Döljande eller anpassande av egna kännetecken, egenskaper och handlingar)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Diplomatskt/strategiskt döljande av egentlig plan • Etniskt centralasiatiska soldater i afghanska uniformer
<i>Förändra (Döljande genom att förändra något redan känt)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sänkning av afghansk stridsberedskap och sovjetisk "förövning"
<i>Förvirra (Döljande genom att otydliggöra ett objekt eller en händelse)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Diplomatskt/strategiskt döljande av egentlig plan
<hr/>	
<i>Simulation (Framhäva det falska)</i>	Vilseledande händelser och åtgärder
<i>Imitera (Visa det falska genom att imitera något eller någon annan)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Etniskt centralasiatiska soldater i afghanska uniformer
<i>Nyskapa (Visa det falska genom att skapa nya mönster och egenskaper)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sänkning av afghansk stridsberedskap och sovjetisk "förövning"
<i>Locka (Visa det falska genom att skapa falsk säkerhet eller nyfikenhet)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Diplomatskt/strategiskt döljande av egentlig plan

Sammanfattning av sovjetisk vilseledning i Kabul 1979.

form av vilseledning även ha bidragit till att Amin och hans vaktstyrkor inte förstod att det var Sovjetunionen som var angräparen förrän det var försent. Faktum är att vilseledningen bar på en sådan stor övertygelse att vådabekämpning förekom både inom den muslimska bataljonen och mellan bataljonen och andra sovjetiska förband.⁶⁶

Sänkande av afghansk stridsberedskap och sovjetisk förövning

De sovjetiska vilseledningsåtgärderna beträffande tillgängligheten och stridsberedskapen hos den afghanska arméns hjuldrivna fordon och stridsvagnar visar på ett kombinerat nyttjande av Whaleys delkomponenter förändra och nyskapa. Det verkliga syftet med åtgärderna, det vill säga att sänka den afghanska arméns stridsberedskap, doldes när det bäddades in i falska anledningar som att ammunitionen måste inventeras och revideras och att fordon skulle bytas ut mot nya sovjetiska fordon. Även de sovjetiska ”rutinövningarna” som genomfördes dagarna innan anfallet mot Taj-Bek är exempel på delkomponenterna förändra och nyskapa. Här var det verkliga syftet att öva delar av anfallet på Taj-Bek palatset och skapa en ny normalbild av det sovjetiska agerandet som bidrog till att sänka afghanernas gard under det verkliga angreppet.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis övertog sovjeterna Taj-Bek-palatset genom en trubbig och våldsam, men likväl effektiv, tillämpning av militär styrka. De gjorde det med stöd av samtliga delkomponenter av Whaleys vilseledningsbegrepp dissimulation och simulation, det vill säga maskera, förändra, förvirra, imitera, nyskapa och locka. Vilseledningen genomfördes som understöd för den militära operationen, det vill säga för att med överraskning

öka sannolikheten för framgång och minska sovjeternas förluster vid stormandet av palatset. Resultatet var att överraskning uppnåddes och Amin-regimen störtades.

Krim 2014

Operationen

När Ukrainas pro-ryske president Viktor Janukovitj i november 2013 meddelade att han inte skulle skriva under ett avtal om närmare samarbete med EU utbröt demonstrationer i huvudstaden Kiev. Efter att säkerhetsstyrkor försökte att lösa upp dem med våld tilltog demonstrationerna i styrka och omfång och med tiden blev sammandrabbningarna mellan demonstranter och säkerhetsstyrkor allt fler och allt blodigare. Slutligen gick Janukovitj med på en överenskommelse med oppositionen den 21 februari 2014 men flydde dagen därpå till Ryssland. En tillfällig regering tillsattes i Kiev och tog formellt den verkställande makten i landet.

Kort efter maktskiftet i Kiev påbörjade den händelseutveckling på Krim som ledde till att halvön annekterades av Ryssland. Den 23 februari demonstrerade invånare i Krims största stad Sevastopol mot maktskiftet i Kiev och valde, i strid med ukrainsk lag, en borgmästare till staden, den proryske Aleksej Tjalji.⁶⁷ Den 26 februari utbröt sammandrabbningar mellan pro-ryska och pro-ukrainska demonstranter framför parlamentet i halvöns huvudstad Simferopol.⁶⁸ Samma dag inledde Ryssland en stor icke-förannonserad övning i sina västra och centrala militärområden som involverade 150 000 trupper.⁶⁹

Kanske den mest omtalade händelsen under det beskrivna förloppet utspelade sig den 27 och 28 februari. Då tog anonyma soldater i omärkta gröna uniformer flera viktiga byggnader i Simferopol, bland annat Krims

parlament, regeringsbyggnad och internationella flygplats.⁷⁰ Soldaterna understöddes av vad Ryssland benämnde som ”lokala självförsvarsstyrkor”, det vill säga irreguljära grupper som bistod i övertagandet av ytterligare byggnader, knutpunkter, militärbaser, infrastruktur och transportleder till det ukrainska fastlandet.⁷¹ Med denna kraftiga erosion av Kievs makt på halvön var det närmast en formsak när Krims lokala regering slutligen avsattes och en pro-rysk regering tog över styret.⁷² Den nya regeringen bad omedelbart om ryskt bistånd för att bevara säkerheten på halvön, vilket Ryssland utlovade.⁷³

Det rådde tidigt starka misstankar om att soldaterna i omärkta uniformer var reguljära ryska soldater, men den ryske presidenten Vladimir Putin förnekade ihärdigt att det skulle finnas ryska soldater på Krim som var inblandade i skeendena.⁷⁴ Han hävdade att de anonyma soldaterna i själva verket var lokala självförsvarsstyrkor och kallade dem bland annat ”artiga människor” (vezjlivie ljudi). I efterhand har det konstaterats att soldaterna med stor sannolikhet var specialförband från den ryska militära underrättelsetjänsten GRU, luftlandsättningsförband och reguljära marininfanteriförband från den ryska Svartahavsflottan i Sevastopol.⁷⁵ Svartahavsflottan tjänade med andra ord som ett viktigt fotfäste för den ryska operationen på Krim och gav ryska förband möjlighet att i det dolda rekognosera innan övertagandet.⁷⁶

Under tiden som styrkorna intog viktiga positioner på halvön hade den stora ryska beredskapsövningen i Rysslands västra och centrala militärdistrikt kommit igång på allvar. Den innefattade både stora truppflyttningar på land och marina övningar i Svarta havet.⁷⁷ Rysslands försvarsminister Sergej Sjojgu förnekade kategoriskt att övningen hade något samband med händelserna på

Krim trots att den inte hade annonserats i förväg.⁷⁸ Övningen i sig var ingen ny företeelse, då liknande beredskapsövningar med stora truppflyttningar hade genomförts i Ryssland under tidigare år.

Det som skiljde denna övning från andra övningar enligt en Rysslandskännare var att avstånden för förflyttningarna nu var mycket stora, ibland över 100 mil på landsväg och järnväg och att förbanden skulle öva i för dem ny operationell terräng.⁷⁹ Under övningen anlände flera ryska flygplan och helikoptrar med soldater till de militära flygplatserna Gvardejskoje och Katja på Krim och under den första veckan i mars 2014 transporterades rysk militär till Krim även via sjövägen över Kertjsundet vid Krims östligaste spets. De ryska förbanden som anlände på Krim uppgav att de hade varit på väg till den ryska staden Novorossijsk öster om Krim inom ramen för den ryska beredskapsövningen när de fått order om att istället korsa sundet till Krim.⁸⁰ Dessa soldater var onekligen ryska men den ryska ledningen fortsatte att förneka att de soldater i omärkta uniformer som redan var på plats var ryska.⁸¹

Moskvas ständiga nekande och det faktum att soldaterna ej bar nationalitetsbeteckningar gjorde det svårt för utländska journalister och företrädare för västerländska länder att säkert fastställa soldaternas nationalitet.⁸² Inledningsvis hade flera mediekanalet rapporter om en rysk militär närvaro på Krim men hade sedan backat i sina rapporter efter Vladimir Putins upprepade förnekande av rysk inblandning.⁸³

I denna förvirring och under skuggan av den ryska beredskapsövningen anlände ytterligare ryska förband till Simferopol och Sevastopol.⁸⁴ Så tidigt som under den första veckan av mars hade Krim blivit avskuret från Ukraina av både anonyma och officiella ryska soldater, där de förstnämnda

bibehöll kontrollen över viktig infrastruktur, parlamentsbyggnaden och de ukrainska militärbaserna på halvön.⁸⁵ Den ryska styrkan på Krim förstärktes också, när många ukrainska soldater och officerare efter en tid övertalades att ansluta sig till den ryska sidan medan andra gav upp.⁸⁶ Det innebar att många av de ukrainska militära anläggningarna föll och ej längre behövde omringas av ryska soldater. Kort därefter, den 6 mars 2014, röstade den nya regeringen på Krim enhälligt för att tillhöra Ryssland, varefter de ryska soldaterna och självförvarsstyrkorna enligt en källa ej längre syntes till på Krim i samma utsträckning som de hade gjort tidigare.⁸⁷ Efter en lugnare period hölls den 16 mars en folkomröstning på Krim om att tillhöra Ryssland, där utfallet blev ett överväldigande 96,7 procent av rösterna till ja-sidan.⁸⁸ Resultatet kunde inte verifieras av internationella observatörer och misstänks ha förstörats i avsikt att förenkla Krimns övergång till Ryska federationen.⁸⁹

Vilseledningen på Krim

De artiga ryska soldaterna och självförvarsstyrkorna

Frånvaron av nationalitetsbeteckningar hos soldaterna i omärkta gröna uniformer kombinerat med den faktiska förekomsten av lokala självförvarsstyrkor på Krim kan ses som exempel på Whaley's delkomponenter maskera och imitera. Maskera definieras som tidigare nämnt som döljandet eller anpassandet av kännetecken, egenskaper och handlingar, vilket stämmer väl in på den ryska taktiken. Att soldaterna samtidigt uppgavs tillhöra självförvarsstyrkorna var en form av imitation. Den sanna ryska närvaron doldes således med hjälp av det falska som visades i dess ställe.

Dessutom motsvarade soldaternas professionella och artiga uppträdande inte de före-

ställningar som många västerländska observatörer hade om ryska soldater efter att ha bevakat krigen i Tjetjenien och Georgien där ryska soldater ofta uppträdde aggressivt och oprofessionellt. Detta nya artiga agerande hade sannolikt flera orsaker, bland annat en vilja att hålla sig på god fot med en befolkning som redan var sympatiskt inställd till Ryssland. Likväl bidrog det till en grad av förvirring och osäkerhet, men även nyfikenhet, bland utländska observatörer. Därför finns det fog att se det som exempel på delkomponenterna förändra och nyskapa då en ny sorts agerande bidrog till att dölja de ryska soldaternas närvaro.

Det är viktigt att understryka att misstankarna om att soldaterna i de omärkta uniformerna var ryska kvarstod under hela det händelseförlopp som ledde till Rysslands annektering av Krim. Få lät sig övertygas om att de var medlemmar i självförvarsstyrkor. Vilseledningen var med andra ord inte lika framgångsrik som den hade varit i Afghanistan där den afghanska regimen hade blivit grundlurad om de sovjetiska avsikterna. Inte desto mindre bidrog Moskväs agerande på Krim till en betydande förvirring bland utländska iakttagare, vilket fördröjde omvärldens reaktion och gav Ryssland en tidsfrist för att genomföra sin annektering av halvön.

Beredskapsövningen – en möjlighet till förnekande

Den stora ryska beredskapsövningen som inleddes samtidigt som ryska styrkor började uppträda på Krim avledde delar av omvärldens uppmärksamhet från händelserna på halvön och erbjöd en förevändning för Ryssland att genomföra stora truppflyttningar i landets västra gränsområden, i vissa fall intill den ukrainska gränsen. Övningen hade givetvis flera syften – ett av dessa var

sannolikt att avskräcka Kiev-regeringen från att vidta kraftfulla åtgärder som svar på operationen på Krim – men bidrog även till vilseledningen av omvärlden. I Whaley's termer kan övningen tolkas som ett försök att maskera och locka, då truppförflyttningsövningen i kombination med de marina övningarna i Svarta havet bidrog till att dölja att ytterligare rysk trupp anlände till Krim (även om uppmärksamma observatörer ändå noterade vad som skedde).⁹⁰ Utöver detta bidrog övningarna och det ryska förnekandet om dess eventuella samband med händelserna på Krim till en grad av förvirring, eftersom den ryska dementin, trots sin synbara orimlighet, skapade osäkerhet och nyfikenhet om övningens syfte och således bidrog till att ytterligare avleda uppmärksamheten kring Rysslands verkliga handlingar.

Fortsatt förvirring – ett graderat nyttjande av vilseledning

Det ryska bluffandet synades av många, inte minst av journalister på plats, men den ryska ledningens ihärdiga nekande till att vara inblandat skapade likväl en grad av osäkerhet och förvirring bland utländska observatörer. Att omvärlden inte köpte Rysslands bluff innebar med andra ord inte att den saknade en betydande effekt. Det ryska agerandet överensstämmer med Whaley's tankar om graderad vilseledning, det vill säga att starkare former av vilseledning gradvis kan övergå i svagare former av vilseledning. Först maskerades de ”artiga soldaterna” som lokala självförsvarsstyrkor som de också imiterade – vilket utgör de starkaste formerna av respektive dissimulation och simulation. Därefter förändrade och nyskapade de sitt beteende – de näst starkaste formerna av vilseledning – vilket kastade ytterligare tvivel över att de var ryska soldater. När utländska observatörer genomskådat även denna list kvarstod likväl en grad av förvirring och

nyfikenhet (en del av locka), då styrkorna på Krim bestod av en blandning av lokala självförsvarsstyrkor, ryska reguljära förband och specialförband vars närvaro inte officiellt erkändes av Ryssland.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis genomfördes operationen på Krim med stor precision i skuggan av den förvirring som rådde i Ukraina i allmänhet och på halvön i synnerhet. Operationen innefattade samtliga delkomponenter av dissimulation och simulation. Tillämpningen av dessa delkomponenter kan ses som graderad, kombinerad och ömsesidigt understödande, det vill säga att de starkaste delkomponenterna inledningsvis nyttjades och när dessa förlorade effekt fanns ett understödande och fortsatt vilseledande inslag i nästa led av delkomponenter och så vidare. Denna kombinerade och samordnade tillämpning av vilseledning gav en synergieffekt, vilket innebar att det ständigt fanns källor till osäkerhet och förvirring men också nyfikenhet, något som avledde omvärldens uppmärksamhet och gav utrymme och tid åt Ryssland att genomföra annekteringen av Krim i ett sammanhang av västerländsk handlingsförklaring.

Vissa har hävdad att operationen på Krim speglar en ny inriktning i rysk krigföring. Jānis Bērziņš som är chef för centrumet för säkerhet och strategisk forskning vid Lettlands försvarsakademi menar att Ryssland har utvecklat en syn på krigföring där ett avgörande söks utan våld. Man eftersträvar ”direkt inflytande” istället för ”direkt förstörelse” och motståndarens ”inre nedbrytning” istället för dess ”direkta förgörande”.⁹¹ Men även om våld uteblev på Krim bland annat på grund av att ukrainska styrkor inte hade fått order om att göra motstånd och att huvuddelen av lokalbefolkningen var vän-

<i>Dissimulation</i> (Dölja det verkliga)	Vilseledande händelser och åtgärder
<i>Maskera</i> (Döljande eller anpassande av egna kännetecken, egenskaper och handlingar)	<ul style="list-style-type: none"> • ”De artiga ryska soldaterna och självförsvarsstyrkorna” • Beredskapsövningar – en möjlighet till ny normalbild och förnekande
<i>Förändra</i> (Döljande genom att förändra något redan känt)	<ul style="list-style-type: none"> • ”De artiga ryska soldaterna och självförsvarsstyrkorna”
<i>Förvirra</i> (Döljande genom att och otydliggöra ett objekt eller en händelse)	<ul style="list-style-type: none"> • ”De artiga ryska soldaterna och självförsvarsstyrkorna” • Beredskapsövningar – en möjlighet till ny normalbild och förnekande • Fortsatt förvirring – ett graderat nyttjande av vilseledning
<i>Simulation</i> (Framhäva det falska)	Vilseledande händelser och åtgärder
<i>Imitera</i> (Visa det falska genom att imitera något eller någon annan)	<ul style="list-style-type: none"> • ”De artiga ryska soldaterna och självförsvarsstyrkorna”
<i>Nyskapa</i> (Visa det falska genom att skapa nya mönster och egenskaper)	<ul style="list-style-type: none"> • ”De artiga ryska soldaterna och självförsvarsstyrkorna” • Beredskapsövningar – en möjlighet till ny normalbild och förnekande
<i>Locka</i> (Visa det falska genom att skapa falsk säkerhet eller nyfikenhet)	<ul style="list-style-type: none"> • ”De artiga ryska soldaterna och självförsvarsstyrkorna” • Beredskapsövningar – en möjlighet till ny normalbild och förnekande • Fortsatt förvirring – ett graderat nyttjande av vilseledning

Sammanfattning av rysk vilseledning på Krim 2014.

ligt inställd till ockupationsmakten, så innebar den ryska operationen alltjämt en stor styrkevisning där cirka 10 000 ryska trupper, understödda av lokala styrkor, säkrade kontroll över strategiska punkter och omringade ukrainska förband. I denna militära positionsframflyttning hade vilseledning en mycket viktig understödande roll genom att skapa förvirring, osäkerhet och tveksamhet och därmed bidra till handlingsförlamning och bristande samordning.

Samtidigt kan vi notera att Rysslands olika vilseledande grepp hade en ömsesidigt understödande funktion – de ”artiga soldaternas” avsaknad av nationalitetsbeteckningar, Putins ständiga nekande till rysk inblandning, den ryska militärens beredskapsövning och flera

andra åtgärder förstärkte varandras effekter och samverkade till att öka förvirringen och osäkerheten kring den ryska närvaron. Det övergripande syftet var dock att bereda väg för rysk kontroll över Krim – att ”segra på slagfältet utan strid, intaga städer utan angrepp och förintra länder utan långdragen kamp”, för att citera Sun Zi.⁹²

Slutsatser

Det finns både likheter och skillnader i Sovjetunionens och Ryska federationens vilseledning i Kabul och på Krim. Den mest uppenbara likheten avser maskerandet av de egna förbanden och imitationen av andra trupper än sovjetiska och ryska. I Afghanistan

skedde detta genom att den muslimska bataljonen iklädde sig afghanska uniformer, på Krim skedde det bland annat genom döljandet av nationalitetsbeteckningar och blandningen av reguljär rysk trupp med lokala självförsvarsstyrkor. I Afghanistan medgav detta att den muslimska bataljonen fick en dold möjlighet att rekognosera inför kuppen utan att tilldra sig större misstankar från afghanerna. På samma sätt kan det antas att de legalt stationerade ryska förbanden i Sevastopol hade liknande möjlighet att dolt planera inför sina uppgifter på Krim.

Båda fallen visar även på en nyskapande tillämpning av handlingar vilka bidrog till att skapa en ny normalbild som förtäckte de verkliga avsikterna. I Afghanistan skedde detta på en lägre nivå genom falska försvarsövningar inför stormningen av Taj-Bek-palatset, men även genom sänkningen av den afghanska stridsberedskapen medelst ursäkter om underhållsåtgärder och inventering. På Krim skedde nyskapandet i form av den ryska beredskapsövningen som fungerade som täckmantel för rysk styrketillväxt till Krim och gränsområdet till Ukraina. Principen är densamma i både fallen, att en ny normalbild skapas med avsikten att dölja verkliga planer och handlingar.

Den största skillnaden mellan fallen var den graderade och ömsesidigt understödande tillämpningen av vilseledning på Krim jämfört med i Kabul där vilseledning mer tydligt användes som understöd av det kinetiska angreppet. De ryska soldaternas uppträdande på Krim uppfyllde kriterier för samtliga delkomponenter av dissimulation och simulation, medan de sovjetiska trupperna i Kabul enbart uppfyllde maskera och imitera. Maskera och imitera är visserligen den kombination av delkomponenter som Whaley definierar som de starkaste. Däremot är det möjligt att argumentera att när kuppen genomfördes i Afghanistan var

det som om den största vilseledande ridån föll och därefter övergick i ett snabbt men öppet angrepp.

Vilseledningens stora roll i Afghanistan var således att i största möjliga mån dölja de sovjetiska planerna bakom falska sanningar, vilket möjliggjorde ett överraskande kuppanfall. Detta står i kontrast med det graderade och kombinerade nyttjandet av vilseledning på Krim där delkomponenterna avlöste varandra och bidrog till en oklar lägesuppfattning över flera nivåer. Likväl förefaller vilseledning i båda fallen ha syftat till att bereda väg för ryska/sovjetiska styrkors fysiska kontroll av staden respektive halvön genom säkrandet av strategiska mål, styrketillväxt och neutraliserandet av det ukrainska respektive afghanska militära motståndet.

Den vilseledning som genomfördes på Krim tillämpades alltså inte bara som ett understöd av en överraskande kinetisk operation utan nyttjades kombinerat och integrerat mellan olika nivåer över hela operationen. Det går att hävda att detta belyser ett ryskt fokusskifte mot icke-kinetiska medel som ömsesidigt utbytbara med andra militära medel, något som andra forskare har lagt fram skäl för i tidigare forskning.⁹³ Men det vore ändå obefogat att tillskriva frånvaron av våld i operationen på Krim huvudsakligen till den ryska vilseledningen. Den ryssvänliga befolkningen på Krim, de ukrainska styrkornas order om att avvakta och den allmänna förvirringen som rådde i det ukrainska ledarskapet efter maktskiftet i Kiev är även dessa viktiga förklaringar till att den ryska annekteringen av halvön skedde med minimal blodspillan. Om den ryska vilseledningen bidrog till att ytterligare sänka en svag motståndares handlingskraft och beredskap, så var syftet med den ryska operationen – precis som med den sovjetiska operationen i Kabul – att säkra fysisk kon-

troll över halvön genom tagandet av strategiska objekt, styrketillväxt och avväpnandet av motståndarförband.

Det föreligger alltså en betydande kontinuitet i tillämpningen av vilseledning mellan Kabul 1979 och Krim 2014. Skillnaderna som uppträder speglar en evolution snarare än en brytning i maskirovka, inte minst med avseende på det graderade nyttjandet av olika lager av vilseledning på Krim. Syftet var i både Afghanistan och Ukraina att bereda väg för fysisk kontroll av territorium. Omständigheterna på Krim tillät att detta kunde ske med minimal blodspillan men i båda fallen var överraskningen och chocken som vilseledning ledde till ett medel för att uppnå ett mål, inte ett mål i sig.

Studien har vidare visat nyttan av Barton Whales teori om vilseledning för att jämföra vilseledning i olika tid och rum. I vårt

fall har den tids- och rumsberoende teorin tillåtit oss att sortera och gradera, men också att identifiera sambanden och synergierna mellan, olika former av vilseledning i Kabul och på Krim. Därmed har den givit en viktig ingång till att behandla skillnader och likheter i det sovjetiska och ryska förfarandet och underbyggt en diskussion om hur Moskvas vilseledning har förändrats mellan 1979 och 2014. Teorin har visat sig erbjuda ett värdefullt verktyg vid en jämförelse av fall av vilseledning och kan förslagsvis användas vid komparativa studier av andra fall av sovjetisk/rysk vilseledning.

Carl Plöen är officer vid Norrbottens regemente, I 19. Markus Balázs Göransson är biträdande lektor i krigsvetenskap vid Försvarshögskolan och projektledare för Försvarshögskolans Rysslandsprojekt.

Noter

1. Guljaev, Aleksandr A: "Opyt operativnoj maskirovki v Raketnykh vojskach strategitjeskogo naznatjenija", *Voenna-istoritjeskij zjurnal*, nr 1 2013, <http://history.milportal.ru/opyt-operativnoj-maskirovki/>, (2020-01-14).
2. Dailey, Brian D och Parker, Patrick J (red): *Soviet strategic deception*, Lexington Books, Lexington MA 1987, s 42.
3. Tolstyga, Aleksandr och Sergienko, Sergej: *Russkaja boevaja sistema – osnovny maskirovki i ekipirovki*, Feniks, Rostov-på-Don 2005, s 6.
4. Ven Bruusgaard, Kristin: "Crimea and Russia's strategic overhaul", *Parameters*, nr 44 2014, s 83.
5. Galeotti, Mark: "'Hybrid war' and 'little green men': how it works, and how it doesn't" i McGlinchey, Stephen; Karakoulaki, Marianna och Robert Oprisko (red): *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, E-International Relations, Bristol 2015, s 159.
6. Bērziņš, Jānis: "Russia's new generation warfare in Ukraine: implications for Latvian defence policy", *Center for Security and Strategic Research Policy Paper*, nr 2 2014.
7. Galeotti, Mark: "Hybrid, ambiguous, and non-linear? How new is Russia's 'new way of war'?", *Small Wars & Insurgencies*, vol 27, nr 2 2016, s 283.
8. Op cit, Ven Bruusgaard, Kristin, se not 4, s 83; se även Renz, Bettina: "Russia and 'hybrid warfare'", *Contemporary Politics*, vol 22, nr 3 2016, s 283-300.
9. George, Alexander L och Bennett, Andrew: *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, Cambridge MA och London 2005, s 151-2.
10. Ibid.
11. Goldstone, Jack: "Comparative historical analysis in the social sciences" i Mahoney, James och Rueschemeyer, Dietrich (red): *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*, Cambridge University Press, Cambridge 2014, s 41-90.
12. Vi vill tacka Major Johan Boyle vars utmärkta uppsats om vilseledning har varit en viktig inspirationskälla för hur vi nyttjar Barton Whalleys teori. Se Boyle, Johan: "Vilseledning: med bluffen som vapen", Försvarshögskolan, Stockholm 2016.
13. Vowell, J B: "Maskirovka: from Russia, with deception", *RealClear Defense*, 2016-10-31, https://www.realcleardefense.com/articles/2016/10/31/maskirovka_from_russia_with_deception_110282.html, (2020-05-14); Kamphuis, Christian: "Reflexive control", *Militaire Spectator*, 2018-06-21, <https://www.militairespectator.nl/thema/strategie-operaties/artikel/reflexive-control>, (2020-05-14); Schillinger, Liesl: "McMaster gives a belated Russian lesson", *Foreign Policy*, 2018-02-23, <https://foreignpolicy.com/2018/02/23/mcmaster-and-maskirovka/>, (2020-05-14).
14. Beaumont, Roger: "Maskirovka: Soviet camouflage, concealment and deception", *Stratech Studies – Technologies, Strategies and Policies*, 1982, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/b971047.pdf>, (2020-05-14).
15. Rysk forskning om maskirovka omfattar bland annat: Korshunov, Eduard L och Tjernysjov, Michail A: "Dymovaja maskirovka mostov posle proryva blokady Leningrada", *Voenna-istoritjeskij zjurnal*, nr 5 2012, <http://history.milportal.ru/dymovaya-maskirovka/>, (2020-05-15); Korabeljnikov, A A och Denisov, A E: "Boevye ustavy – kriterij v otsenke sostojanija voennoj teorii i praktiki", *Vestnik akademii voennykh nauk*, 2012-01-31, <http://www.avnr.ru/index.php/component/content/article/15-publikatsii-vsekh-otdelenij-akademii/publikatsii-nauchnykh-otdelenij/publikatsii-otdeleniya-voennogo-iskusstva/205-boevye-ustavy-kriterij-v-otsenke-sostojaniya-voennoj-teorii-i-praktiki>, (2020-05-15); Tichanytjev, Oleg Vasiljevijt: "Armejskij kamufljaz", *Voenna-istoritjeskij zjurnal*, nr 8 2016, <http://history.milportal.ru/armejskij-kamufljaz/>, (2020-05-15).
16. Cimbala, Stephen J: "The cold war and Soviet military strategy", *The Journal of Slavic Military Studies*, vol 10, nr 3 1997, s 25-55; se även Erickson, John: "The Soviet military potential for surprise attack: surprise, superiority and time" i Pfaltzgraff Jr, Robert L; Ra'anan, Uri och Milberg, Warren (red): *Intelligence Policy and National Security*, Palgrave Macmillan, London 1981, s 49-73.

17. Glantz, David M: "The Red mask: The nature and legacy of Soviet military deception in the Second World War", *Intelligence and National Security*, vol 2, nr 3 1987, s 175-8; se även op cit, Cimbala, Stephen J, se not 13, s 25.
18. Op cit, Glantz, David M, se not 17, s 180-1.
19. Aleksandr Guljaev skriver bland annat att *maskirovka* användes av Sovjetunionens strategiska robotstyrkor under kalla kriget, inte minst under Suez-krisen 1956. Op cit, Guljaev, Aleksandr, se not 1.
20. Op cit, Cimbala, Stephen, se not 16, s 25-55.
21. Ibid, s 26.
22. Bouwmeester, Han: "Lo and Behold: Let the truth be told – Russian deception warfare in Crimea and Ukraine and the return of 'maskirovka' and 'reflexive control theory'", *Netherlands Annual Review of Military Studies*, 2017, s 125-153. Reflexiv kontroll avser en form av informationspåverkan vars ändamål är att styra en mottagares agerande.
23. Op cit, Galeotti, Mark, se not 7, s 291.
24. Ibid.
25. Ibid, s 297.
26. Whaley, Barton: *Stratagem: Deception and Surprise in War*, Artech House, Boston 2007, s 139.
27. Furustig, Hans: *Militär vilseledning: några grunder*, FOA, Sundbyberg 1996, s 13; Furustig, Hans; Ljunggren, Boris och Unge, Wilhelm: *Skydd mot strategisk vilseledning; del 1: Definitioner, metoder, diskussioner*, Försvarsanalys FOI, Stockholm 2001, s 68-69.
28. Whaley, Barton: "Toward a general theory of deception", *Journal of Strategic Studies*, vol 5, nr 1 1982, s 182-183.
29. Rothstein, Hy och Whaley, Barton: *The Art and Science of Military Deception*, Artech House, Boston och London 2013, s 20.
30. Op cit, Whaley, Barton, se not 26, s 183.
31. Ibid, s 183-184.
32. Ibid, s 184.
33. Ibid.
34. Ibid, s 183-187.
35. Ibid, s 183.
36. Ibid, s 183-186.
37. Ibid, s 183.
38. Ibid.
39. Ibid.
40. Furustig, Hans: *Militär vilseledning: några grunder*, FOA, Sundbyberg 1996, s 13.
41. Op cit, Whaley, Barton, se not 26, s 186-188.
42. Sovjetunionens kommunistpartis politbyrå: "Zapis' besedy A N Kosygina, A A Gromyko, D F Ustinova, B N Ponomareva s N M Taraki" [Anteckningar från samtal mellan A N Kosygin, A A Gromyko, D F Ustinov, E N Ponomarev och N M Taraki], 20 mars 1979, sovjetiskt arkiv sammanställt av Vladimir Bukovskij, <http://www.bukovsky-archives.net/pdfs/afgh/afgh-rus.html>, (2020-05-15).
43. Sovjetunionens kommunistpartis politbyrå: "O nasjij dal'nejszej linii v svjazi s položeniem v Afganistane" [Om vår fortsatta linje beträffande situationen i Afghanistan], 12 april 1979, sovjetiskt arkiv sammanställt av Vladimir Bukovskij, <http://www.bukovsky-archives.net/pdfs/afgh/afgh-rus.html>, (2020-05-15).
44. Garthoff, Raymond L: *Détente and Confrontation. American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, The Brookings Institution, Washington DC 1985, s 918-921.
45. Kalinovsky, Artemy M: *A Long Goodbye. The Soviet Withdrawal from Afghanistan*, Harvard University Press, Cambridge MA och London, s 20-21.
46. Ibid.
47. Braithwaite, Rodric: *Afgantsy. The Russians in Afghanistan 1979-89*, Profile Books, London 2011, s 54-6.
48. Zhou, Jiayi: "The Muslim Battalions: Soviet Central Asians in the Soviet-Afghan War", *The Journal of Slavic Military Studies*, vol 25, nr 3 2012, s 306-7.
49. Ibid.
50. Urban, Mark: *War in Afghanistan*, Macmillan Press, London 1988, s 44.
51. Tanner, Stephen: *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban*, Da Capo Press, Cambridge MA 2009, s 236.
52. Op cit, Braithwaite, Rodric, se not 47, s 89.
53. Ibid, s 91-92.
54. Ibid, s 92.
55. Ibid, s 92.
56. Feifer, Gregory: *The Great Gamble. The Soviet War in Afghanistan*, HarperCollins, New York NY 2009, s 68.
57. Ibid, s 69.
58. Ibid, s 70.
59. Ibid, s 71-72.
60. Op cit, Braithwaite, Rodric, se not 47, s 96-97.

61. Jalali, Ali A: *A Military History of Afghanistan*, University of Kansas Press, Lawrence KA 2017, s 370.
62. Op cit, Braithwaite, Rodric, se not 47, s 98-99.
63. Ibid, s 100-101.
64. Op cit, Feifer, Gregory, se not 56, s 80-81.
65. Sovjetunionens kommunistpartis centralkommitté: "Soobštjennie ot imeni TsK" [Meddelande från centralkommittén], i Gromov, Boris: *Ogrannitjennij kontingent*, Jauza-Katalog, Moskva 2019, s 96.
66. Op cit, Braithwaite, Rodric, se not 47, s 99.
67. Vasiliev, Adrei: "The Crimean 'Army'", *Open Democracy*, 2014-03-14, <https://www.opendemocracy.net/en/odr/crimean-army/>, (2020-05-15).
68. Ibid; Kniivilä, Kalle: *Krim tillhör oss: imperiets återkomst: [reportage]*, Atlas, Stockholm 2015, s 263.
69. Alpert, Lukas I och Solomon, Jay: "Russia orders military drill, stoking tensions", *The Wall Street Journal*, 2014-02-26, <https://www.wsj.com/articles/ukraine-disbands-berkut-antiriot-police-unit-1393400795?tesla=y>, (2020-02-03).
70. Hatchett, Nikki: "Masked gunmen take control of Crimea airports – in pictures", *The Guardian*, 2014-02-28, <https://www.theguardian.com/world/gallery/2014/feb/28/gunmen-seize-ukraine-crimea-airports-in-pictures>, (2020-05-13); Op cit, Kniivilä, Kalle, se not 68, s 263.
71. Klamberg, Mark: "Exploiting legal thresholds, fault-lines and gaps in the context of remote warfare" i Ohlin, Jens D (red): *Research Handbook on Remote Warfare*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2017, s 186-210; Bebler, Anton: "Freezing a Conflict: The Russian—Ukrainian Struggle over Crimea", *Israel Journal of Foreign Affairs*, vol 8, nr 3 2014, s 65.
72. Op cit, Kniivilä, Kalle, se not 68, s 15-16.
73. Ibid, s 25.
74. Loiko, Sergei L: "Some 'local' forces in Crimea look a lot like Russian military", *Los Angeles Times*, 2014-03-04, <https://www.latimes.com/world/la-xpm-2014-mar-04-la-fg-wn-local-forces-crimea-russian-military-20140304-story.html>, (2020-05-13).
75. McDermott, Roger N: *Brothers Disunited: Russia's Use of Military Power in Ukraine*, The Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth KA 2015, s 11-12.
76. Sakwa, Richard: *Frontlinje Ukraina*, Karneval förlag, Stockholm 2015, s 138; Op cit, Bebler, Anton, se not 71, s 66.
77. Gutterman, Steve: "Putin puts troops in western Russia on alert in drill", *Reuters*, 2014-02-26, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia-military/putin-puts-troops-in-western-russia-on-alert-in-drill-idUSBREA1P0RW20140226>, (2020-05-14).
78. Op cit, Bebler, Anton, se not 71, s 51-52.
79. Ibid, s 107.
80. Op cit, Kniivilä, Kalle, se not 68, s 25-26.
81. Ibid.
82. Op cit, Loiko, Sergei, se not 74; Mastriano, Douglas: "Putin – the masked nemesis of the strategy of ambiguity", *Defense & Security Analysis*, vol 33, nr 1 2017, s 68-76; Ochmann, Pawel A och Wojas, Jakub: "Ruses of war and acts of perfidy at a time of armed conflict: legal aspects and applicability in present day conditions", *The Polish Quarterly of International Affairs*, vol 25, nr 4 2016.
83. Op cit, Kniivilä, Kalle, se not 68, s 25-26.
84. Op cit, McDermott, Roger N, se not 75, s 12.
85. Serhy, Yekelchyk: *The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, New York NY 2015, s 130.
86. Efron, Vera: *Baltikum nästa!: så slukar Ryssland sina grannar: strategi, planläggning och verkställande*, Svenskt militärhistoriskt bibliotek, Stockholm 2014, s 62.
87. Ibid, s 64-67.
88. Op cit, Yekelchyk, Serhy, se not 85, s 131.
89. Op cit, Sakwa, Richard, se not 76, s 139; Op cit, Bebler, Anton, se not 71, s 67.
90. "Russian parliament approves troop deployment in Ukraine", *BBC*, 2014-03-01, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26400035>, (2020-05-14).
91. Bērziņš, Jānis: "Russian new generation warfare is not hybrid warfare" i Pabriks, Artis och Kudors, Andis (red): *The War in Ukraine: Lessons for Europe*, University of Latvia Press, Riga 2015, s 44.
92. Zi, Sun: *Sun Zis krigskonst*, Santérus förlag, Stockholm, s 40.
93. Op cit, Galeotti, Mark, se not 7, s 291-292; Op cit, Ven Bruusgaard, Kristin, se not 4, s 86; Op cit, Renz, Bettina, se not 8, s 292.